

BARÁK ČÍSLO DVĚ

1

V baráku číslo dvě, podobně jako ve všech ostatních, je dvě stě padesát míst. Není to žádná náhoda, že je jich právě tolik, ani o duši méně, ani více. Dvě stě padesát je magické číslo, je úředním pomocníkem, přímo až zaklínadlem. Pozoruhodné na něm je, že přestože se s ním pracuje, není nutné znát ho příliš důkladně, ba ani čísla, která mu předcházejí, dokonce není třeba ovládat žádné početní operace, jako je násobení a dělení. S číslem je zapotřebí umět pracovat, což platí zejména pro dozorce, jimž běžné počítání dvojciferných čísel zatím dělá problémy. Ještě víc to platí pro úplné začátečníky, kteří mají za sebou jen krátký kurz rozlišování nepřítele a počítání na jedné ruce, zkrátka, pokud jde o analfabety. Pro úplnost je nutné dodat, že magickou dvě stě padesátkou svět nekončí. Za ní následuje mnohem tajemnější číslo – rovná tisícovka. Často se říká tisíc sem, tisíc tam, ale opravdu pracovat s tímto obrovským číslem dokáže málokdo. Pokud v zóně nastane případ, že dozorcí potřebují počítat do tisíce, zpravidla už přivolají někoho s ukončenou základní školou, nejčastěji Nađu či Olu, v nejhorším i posměvačnou Parasku.

Analfabetické počítání do dvě stě padesáti prý v revolučních dobách vymyslel sám Felix Dzeržinskij, zakladatel Čeky, aby ulehčil počítání zajatých buržoustů, kulaků a jiných nepřátel

mladé sovětské moci. I velcí pedagogové by tu jednoduchost obdivovali. Celý figl spočívá v rychlokurzu počítání do pěti – jeden, dva, tři, čtyři, pět. Kolik prstů, tolik čísel. Bystřejší voják si početní úkol osvojí rychle, jednu dlaň použije na počítání prstů, ukazováčkem druhé tůká do jednotlivých prstů, aby se nezmýlil. Párkrát si to zopakuje a za chvíli je vyškolený, a hned může stavět zajaté nepřátele do řad – co voják, to prst. Jeden, dva, tři, čtyři, pět, pět prstů – pět nepřátel.

Když voják nebo dozorce zvládl první lekci, nakreslil na papír pět čárek a postup zopakoval. Jeden, dva, tři, čtyři, pět – a prvních pět nepřátel přeškrtnul dalšími pěti. Obrázek s pěti svislými čárkami přeškrtnutý pěti vodorovnými se nazýval *kastlík*, dohromady jich tedy bylo deset. Pět kastlíků byla *kopa* a každý počtář už spočítal, že měla padesát členů. Pět kop představovalo *hromadu*, rovných dvě stě padesát duší.

Počítání do pěti zvládl každý poměrně rychle, dokonce i Paša, známý svým nepřátelstvím ke vzdělavcům i ke vzdělávání.

Takhle počítali vězně při nástupu do vlaku už v polském Samboru. Vinou drobných chyb při zápisech čárek museli vojáci počítání mnohokrát opakovat. Nervózně stavěli vězně po pěti, posouvali je dopředu, potom dozadu, jenomže se spletli a začali znovu. Kastlíkový systém se čerstvě vyškoleným dozorcům vzpíral, marně počítali čárky a přeškrtovali je novými, pokaždé nějaký čertík vystrčil růžky a jejich práci zmařil. Vystrašeným vězňům se zpočátku zdálo, že počítání podléhá neznámému utajení anebo šifrování, ale nikoho nenapadlo, že mladí pohůnci tisícovek lidí na východ neznají jiná čísla než ta, co jsou jasně deklarována na dlani jedné ruky. Po setmění se počtářské znalosti ozbrojeného doprovodu ještě zhoršily. Dva vězni nekonečné počítání nevydrželi, nejprve odpadl jeden Polák. Odtáhli ho po sněhu do baráku zostřeného režimu a místo něho přivedli čerstvého vězně, aby počty seděly bez jakýchkoli pochyb. Když odpadl druhý, už se jim to zdálo podezřelé, proto než ho odtáhli, párkrát do něho kopli, aby se přesvědčili, jestli nesabotuje jejich počítání. Nato se přihlásili dva Němci z Gelnice, nabídli své počtářské služby, a když dozorcí usoudili, že v tom není utajený záměr, počítání

povolili. Gelničané spočítali nastoupený transport za čtvrt hodiny a všichni mohli s úlevou nastoupit do dobytčích vagonů.

2

Baráky v zóně jsou navlas stejné. Poschodové pryčny jsou rozmístněny do dvou řad. Jedna vpravo, jedna vlevo. Mezi stěnami a pryčnami je úzká ulička, středem baráku mezi pravou a levou řadou zase širší. Uprostřed trůní velká hliněná kama s litinovou deskou, kolem nich jsou dřevěné stojany na sušení oděvů. Vzadu v rohu stojí paraša, sud od nafty plnicí roli obrovského nočníku pro případ noční potřeby, nebo i denní, když venku zuří vichřice.

Irena se uchýlila na svou pryčnu a z hlavy vypustila Žeňu i její dnešní bláboly. Rukavice schovala do kouta, posadila se a šustící sláma v ní vyvolala pocit vytouženého soukromí. Teď si všimla sazí na rukou. Ze začouzených hrnců se zažraly tak hluboko, že umýt ruce nebude vůbec jednoduché. Marně je máčí celý den ve vodě, bez mýdla jsou dlaně sice čisté, ale zůstanou poseté černými vráskami. Na sobotní návštěvu by ráda přišla jako bývalá zdravotní sestra – čistá duše, čisté ruce, takhle si chce vzít syna do náruče. Před chvílí si otřela obličej mokrý od roztálých vloček a přitom vůbec nepomyslela na saze, rukáv blůzy je od nich celý černý.

Poprosí o zrcadlo, zlodějky se jí snad nevysmějí. Nemá nic na výměnu, u chleba byla krátce, potom musela k nádobí a kdo jí uvěří, že jde z kuchyně a nic neukradne? Zrcadlo se v baráku půjčuje, ale něco za něco. Potřebuje hlavně mýdlo, to svoje vymydčila a zbývající kousíček jí před týdnem někdo ukradl, když si ve studené vodě oplachovala obličej. Nové bude možná za měsíc, jestli ho přivezou. Teď by ale pomohlo trochu sádla, to zažrané saze rozpustí, zbytky utře do hadru a ruce si umyje horkou vodou z kuchyně. Jenže sádlo na ruce nezíská jen tak a s černými prsty nechce sahat pod matraci, má tam poklady, co vezme do Bujčanu. Dělá jednu hloupost za druhou, proč tak lacině prodala kuchařské velitelce zprávu, že Šota

umí opravovat dřevěné hrnce? Mohla se udělat důležitou, vymyslet si průpovědku o drátování, potom do toho zamontovat výjimečného Šotu a požádat o odměnu. Mohla navrhnout chleba se sádlem, to je neškodný a pochopitelný požadavek.

Odhrnula slámu a zkontrolovala dary určené na sobotní cestu. Jsou tam, nezmizely, kriminálnice mají před ní jako před bývalou medsestrou jakýs takýs respekt. Opřela se o prkennou stěnu a sledovala čerstvě dokončenou výšivku na stěně u nohou. Je to kousek tmavohnědého silného plátka se stejně tmavou výšivkou letící labutě. Na první pohled vypadá výšivka jako pro slepce, všechno je v jedné barvě, podklad i nit, a přece má zajímavé kouzlo. Teď, když je stará pytlovina napnutá, působí labuť jako vytesaná do skály. Vyšivala ji po večerech celé týdny a pozítří ji vezme do Bujčanu, daruje ji Kátě.

Prostou Kátu objevil před třemi lety Šota a stala se Ireninou spásou. Přijala jejího syna Ivana jako svého, přitiskla si ho na bílé prsy a zachránila ho před táborovým hladem. Kojila ho, houpala, s vlastními dětmi ho proháněla po kuchyni a neduživé dítě z lágru vyrostlo. Dobrosrdečná Káťa ani nepostřehla, jak Irenino zoufalství proměnila v naději. Jenomže tříleté děti se musí vrátit do zóny. Táborové děti jsou státní, ty tříleté rozdělují do dětských domovů na Pevnině... Po někdejším hladu se tedy ohlásila nová katastrofa.

Návštěvy má Irena povolené, přirozeně, jen za dobré výsledky a včera jí velitelka strážní služby Kiša Golubovová březnové povolení vystavila. Proto teď štrachá ve slámě a kontroluje drobnosti, má trochu cukru i tabák pro Kátina muže. Opět se cítí jako matka, uvidí svého syna. Když na něho pomyslí, po každé se jí vzrušením zrychlí dech, ale stačí, že se setmí, že usíná na své pryčně, a už se přemáhá, aby se žalem nezadusila. Proč dnes do ní Žeňa zaryla tak hrubým způsobem? Mají málo společného trápení? Anebo si se svým úsměvem chtěla zahrát na svěťici Xeňu?

– Tahle plavba skončí a bude lépe, – utěšovala Xeňa bezvládnou Irenu v dusivém podpalubí lodi. Plavily se z Vladivostoku do Magadanu, a když se Xeňa doslechla o Irenině nešťastném porodu ve vlaku, přisedla si k ní, držela ji za ruku, přikrývala ji spolu s Katalin, mezi ruskými ženami pro ni sháněla kousky chleba a počítala dny do příjezdu na pevnou zem.

– Ještě pět dnů, ještě čtyři, tři... a potom vyjdeme ven, bude svítit slunce, ucítíš čerstvý vítr a bude ti lépe. Jistě tam mají i nějakou ošetřovnu.

Irena dýchala zkažený vzduch podpalubí, dusila se, ne a ne se zmátořit po těžkých horečkách. Držela se podaných rukou, jednou to byla Katalin, jindy Xeňa, a cítila, jak jejich hojivé teplo putuje do jejich žil a vrací ji zpět mezi živé.

Ošuntělá loď *Felix Dzeržinskij* dorazila do Magadanu koncem srpna. V chladném sibiřském létě moře bouřilo, vzpínalo se a zas klesalo, dosahovalo až k obloze s temnými mraky. Vodní tříšť z hřebenů vln pronikala do vzduchu, do očí, do šatů, studený slaný vzduch byl všude, i hluboko v podpalubí. Zničený oděv ženám navlhnul a trásl se zimou. Spásonosná pevnina se na první pohled zdála vykoupením, všichni věřili, že na souši je už nemůže postihnout nic horšího, než bylo putování na konec světa.

Až později se Irena z útržků hovorů dozvěděla, že poslední večer se někde na lodi odehrál nepříjemný incident. V některé tmavé chodbě se strhnul křik následovaný voláním o pomoc. Xeňa tam vběhla, ale někdo ji zasáhl nožem a zahnal zpátky. Tři nebo čtyři příšery křičící ženě zacpaly ústa, marně se seběhly i další, muži je rozehnali kopanci a hrubými nadávkami. Xeňa si ovázala krvácející ruku hadrem a běžela pro pomoc.

Dozorci se bavili na palubě, také oni měli nebezpečné plavby plné zuby. Xeňa se jim nezdála. Co chvíli tu vřískají nějaké ženštiny, kdesi vpředu prý rodí žena, hubatá bába se bezostyšně dožadovala teplé vody. Proč rodí právě teď? Neumí počkat do zítřka? Bábě museli zacpat pusy, a už je tu druhá, kdo to má poslouchat? Modrooký mládenec v uniformě se na

vystrašenou Xeňu usmál, těžko říct, co si myslel o další neodbytné babizně, líně vstal a prosící Xeňu nečekaně kopl do břicha. Spadla zpátky ke schodům, jen taktak, že se chytla zábradlí a neskutálela se do podpalubí.

Znásilněně ženě se podařilo utéct až ráno. Vyběhla na palubu v potrhaných červených šatech a s rozčuchanými vlasy, jednou rukou si zakrývala odhalená prsa, druhou si pomáhala u železného zábradlí. Rozběhla se k okraji paluby, vyskočila k ramenu jeřábu na spouštění záchranného člunu, vyplašila hejno racků a vzápětí se vrhla mezi ně. Skřehotaví rackové se rozletěli na všechny strany, ženin křik se zaryl do vzduchu, na okamžik přehlušil skřehotání ptáků i hukot moře a spolu s ní zmizel ve vlnách.

Zpráva o incidentu se rychle rozšířila po celé lodi. Kam se to po úmorné cestě dostali? Zděšené ženy chodily za dozorci, ale oni jen máchlí rukou, na co skákala přes palubu, hlupačka. Teď nastanou zbytečné starosti, osoba bude chybět v seznamech a jim přibude práce. Když nepochodily u dozorců, vyhlédly si námořníka u záchranných člunů. Dvě Rusky mu objímaly kolena, aby něco udělal aspoň on, mají přece záchranný člun! Starý mechanik v zaolejovaných montérkách se vymluvil na jiné povinnosti. Kdyby se měl starat o každého hlupáka na této lodi, nikdy by do cíle nedopluli. Lhostejně se opíral o rezavou stěnu strojovny a právě něco vykládal zvědavým vězňům v umouněných civilních oblecích. Nenechal se vyrušit křikem žen ani jejich šklubáním za tlusté kalhoty. Stál s hořící cigaretou uprostřed prosících žen, vypouštěl kouř nad jejich rozčuchané hlavy a po chvíli, když mu došla trpělivost, setřásl je ze sebe jako otravný hmyz. Vyndal cigaretu z pusy a s úšklebkem recitoval:

– Kolyma, Kolyma, čudnaja planeta, dvenadsať mesjacev zima, ostalnoje leto...

Planeta! Ona byla cílem půlročního putování! Námořník svůj výklad doplnil zprávou, že Magadan není jen přístav, ale i město s úřady, distribučními tábory, sídlištěm a také s divadlem!

To všechno slouží pro správu desítek, stovek táborů. Čudná planeta. Jinak tu není nic.

– Jenom ptáci a ryby, – smál se. – Potom ještě náš *Felix Dzeržinskij* a možná nějaké letadlo, pokud sem doletí, – ukázal prstem na šedou oblohu.

Jenomže ani ponurý Magadan ještě nepředstavoval konec ztraceného světa. Na severu, za hradbou hor, vážení cestující, tam pramení desítky řek a společně tvoří rozsáhlé povodí největší z nich, Kolomy. Je to země temných hor, nedostupných dolin, tisíců kilometrů meandrujících řek, nekonečných bažin se svou vzornou matkou Kolymou. Všechny vody se s pomalou a neodvolatelnou určitostí valí k polárnímu kruhu a potom dál na sever.

– Tam pojedete, – řekl a cigaretou ukázal směr budoucí cesty. – Tam vozíme všechny.

– Ale ona, ona...! – zuřivě křičela Xeňa a ovázanou rukou s krvavými fleky ukazovala na rozhněvané moře.

Muž přimhouřil šikmé oči a plivnul cigaretové sliny hned vedle ní.

– Jaká ona? – řekl. – To není ona. To jste vy! Všechny do jedné, – řekl bez jakéhokoli zveličování.

Planeta Kolyma... Skutečnost, že sem z pevniny nevedly žádné cesty a jediný přístup do prokletých končin znali jen stěhovaví ptáci a mořské ryby, dělala z tohoto města ostrov neuvěřitelné osamělosti. Lepší název než Planeta se mu nedal vymyslet...

V poskakujícím nákladním autě se pod plachtou ženy tiskly k sobě a ohřívaly se navzájem. Irena cítila teplo Xenina ramena, cítila v ní oporu a naději, že jejich sblížení ji může zachránit. Xeňa seděla bez pohnutí. Ovázané rány na ruce si nevsímalá, pozorovala ustrašené ženy naproti a k velkému překvapení se usmívala. Nedůtklivý úsměv v tak velkém strachu zpočátku působil jako vítězství. I další dny v distribučním lágru dával jakousi naději, že Xeňa zná návod, jak nad surovostí divného světa zvítězit. Jenže Xeňa se svým úsměvem zkameněla. Už to nebyl úsměv, spíš úšklebek, a naznačoval něco znepokojivého, vždyť ani třetí, ani čtvrtý den nic nejedla. Ležela na

pryčně, dívala se do stropu, a i před Irenou kroutila hlavou, jako by předem věděla, co jí chce pacientka z lodi říct. Nakonec Xeňa svůj záměr prozradila:

– Moje noha tuhle pekelnou bránu nepřekročí, – zašeptala a stiskla Ireninu dlaň. – A ty mi pomůžeš...

Mnohé obyvatelky magadanské distribučky s ní trávily nekonečné dny čekání a žádná ji nepřesvědčila, aby něco snědla. Xeňa mlčela, slábla a pomalu odcházela. Irena si zoufala. Ještě nedávno byla její oporou a nadějí, a jak rychle se jejich role vyměnily. Poprosila Danutu, aby ji povzbudila ona, je starší, zkušenější, třeba na ni Xeňa dá.

– Když se usmívá, asi je jí dobře, – ukončila Danuta debatu o Xenině záchraně. – A ty ještě budeš potřebovat hodně sil pro sebe, – řekla nakonec jako výčitku.

Xeňa už Irenu nevnímala. Občas otevřela oči, ujistila se, že je u ní, jemně pohnula dlaní a zase je zavřela. Neposlouchala křik, mumraj, hádky ani nářky žen, nic.

– Ukradli mi chlebaáá...! – ozval se jednou v podvečer zoufalý plačtivý hlas z kouta baráku. Ireně probleskl hlavou její nedávný hřích z vlaku, také ona tehdy snědla chleba, co jí nepatřil. Trhla sebou, pocit viny ji opět připravil o klid a hned nato pocítila křečovitý stisk ruky. Xeňa spala, svírala Ireninu dlaň a její svobodný úsměv se pomalu proměňoval v masku.

Tak je Xeňa opustila. Tolikrát si o ní povídaly, tolikrát hledaly příčinu jejího zvláštního chování, na nic nepřišly, nemohly se shodnout, jestli její odchod byl vítězstvím nad vězniteli, anebo naopak prohrou na samém začátku.

4

Společné posezení je nejpříjemnější u velkých zděných kamen uprostřed baráku. Při bouřce jsou místa u kamen obsazená od rána do noci, jindy je všechno obložené promočenými a propocenými svršky a válenkami. Na dusivé výpary z vatovaných kabátů je třeba si zvyknout, jinak by se posezení u kamen stalo pekelným trestem. Fajnový nos zde nemá místo, kdo chce

po večerech vyšívát, nemůže mudrovat nad tím, co všechno se vypařuje z upatlaných hadrů. Také březnový buran semkl několik žen kolem slabé žárovky. Seděly na nízkých špalcích, oči zabořené do svých pláten z pytloviny, jen Tinda měla v rukou jemnou šedou látku z pytle od mouky. Tinda je v zóně privilegovaná. Posedí si s ženami, ale každá cítí její odstup i obavy, které kolem sebe táboroví chráněnci šíří. U nich člověk nikdy neví, jak na tom je. Je to jako hra s divokou kočkou: přede ti, přede, a najednou ti zatne drápy do obličeje.

– Irena jde v sobotu do Bujčanu, – ohlásila prostořeká Saša všeobecně známou novinu. – A přímo na synovy narozeniny, pátého března mu byly tři roky!

Saša si nikdy nesedne, jen postává, pozorně poslouchá, dívá se ženám na zhrublé prsty, sleduje, jak zápasí s jemnými i silnými nitěmi, předvídá, jakým směrem se bude ubírat nový vzor, radí jim a vzápětí chválí jejich trpělivost a šikovnost. Dalo by se o ní říct, že je kibic mezi vyšívačkami. Má dobrou paměť, v hlavě udrží všelijaká data, důležitá i zbytečná, zapamatovala si jména a příběhy všech žen, i těch, které se v jejich zóně jen mihly a potom se ztratily v pavučině jiných zón. I po roce umí lidské osudy dopodrobna převyprávět, nic z nich neubere, a pokud přidá, tak jen proto, aby každé ženě, která si to zaslouží, vylepšila tvář.

Dlouhou chvíli při pozorování vyšívaček si krátí tím, že jim upravuje vlasy. Na nic se neptá, jen se ujme práce, natáčí ubohé chomáčky na dřívko, dřívko na konci rozštěpí a do mezířky zasune koneček vlasů. Potom nasliní prst, natře jím cívku a vyrobí lokýnky. Neodeženou ji, své zkrášlování každá snáší klidně a pro Sašu je to velká odměna.

Teď na ni Tinda vrhla nevrlý pohled, posunula si brýle na nose a gestem naznačila jejich důležitost. Brýle mají pro vyšívačky cenu zlata, kolují po baráku a jsou nerozlučně spjaté s dobrou vůlí jejich majitelky. Překvapeně se zeptala:

– A to ji pustili?

– No a?

– Děcku jsou tři roky, mělo by jít do domova! – prohlásila Tinda.

– Ale Káťa ho chce adoptovat, – oponovala Saša.

– Podívejme se... rozdávat děti po vesnicích, – zahudrovala Tinda.

Ženy mlčí. Vědí, že Irena se musí rozhodnout. Buď syna nechá Kátě, anebo jí ho vezmou do domova. Nikdo teď nechce být v její kůži.

– V listopadu jí návštěvu zatrhli... – zmínila Saša jeden Tindin nevysvětlený čin a raději od ní odstoupila stranou, aby se pojistila proti nečekanému útoku.

Tinda nezapomíná. Stalo se, že jí Irena na podzim zkrřížila cestu. Byla to taková aféra s chlebem. Irena společně s Pípačkou krájely chleba pro celý tábor. Když se této důležité funkce ujaly ony dvě, přestaly stížnosti na nestejně kousky a ve skladě najednou neměli starosti s chybějícími bochníky. I přesto jim Tinda důvěrně pošeptala, že chleba krájejí špatně. Ani závaží prý nemají v pořádku a měly by s tím něco dělat. Ženy převážily závaží, nic mu nechybělo. Počty chleba seděly, nakrájené kousky také, tak co od nich chce?

To se ukázalo za pár dnů, když jim ráno chybělo šest bochníků. Všechno sedělo na gram, nakrájené kousky i počet pecnů, kam se tedy poděl chybějící chléb? Tehdy jí za trest zakázali návštěvu a Pípačku přeřadili do kuchyně k nádobí. Pípačce to nedalo. Poradila Ireně, aby převážila pár bochníků večer při převzetí i ráno před krájením. Světe div se, opravdu, chleba se do rána odlehčil o pár gramů... no a chlebovou agendu v hlavním skladu měla na starosti právě Tinda. Jistě věděla o tom, jak ve skladu den předem namáčely chleby do vody a v kuchyni je potom uložily na police ke kamnům. Nějaký bochník si takhle ve skladu ušetřily a odnesla si to Irena s Pípačkou.

– Trestat děti by mělo být zakázané, – řekla rezolutně Irma. – Když vyhodili z nemocnice ji, budiž. Ale dítě? Proč trestat dítě?

– Co to pleteš, katoličko? – obořila se na ni Tinda. – Koukni se na zlodějky! Rychle, rychle na plot a nadělat děti! Zlodějkám se nedivím, ale Irena?

– Nepustit matku k děcku! – urazila se Saša. – Co ty víš o dětech?